

Agnes Heller

ΠΑΜΦΑΓΟΣ ΝΕΟΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ

1

ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ, ΜΕΤΑΞΕΥ ΑΛΛΩΝ πραγμάτων, παρασκευάζει και διανέμει πνευματική τροφή και ποτό. Αυτό το έργο πραγματοποιείται κανονικά σε θεσμούς (π.χ. φιλοσοφικές σχολές, εργαστήρια, εκκλησίες, τακτικές εκδηλώσεις) στους οποίους η υγιής πνευματική τροφή διαχωρίζεται από την ανθυγιεινή και ανούσια. Οι δοκιμαστές κουλτούρας μπορεί να χρησιμοποιούν διαφορετικά κριτήρια,

πάντοτε όμως εφαρμόζουν κάποια πρότυπα. Οι προμοντέρνες κουλτούρες απείχαν πολύ από το να είναι παμφάγες. Επέβαλλαν μια πολύ περιορισμένη πολιτιστική δίαιτα. Ορισμένα από τα βασικά είδη φαγητού ήταν μιας μέσης ποιότητας, άλλα θεωρούνταν καλύτερα. Τροφή και ποτό της καλύτερης ποιότητας προτιμώνταν από τα υψηλά στρώματα του κοινωνικού κόσμου όπου και είχαν παρασκευαστεί (αν και δεν δημιουργήθηκαν κατ' ανάγκη από αυτά). Η πολιτιστική τροφή κατασκευάζεται εν ολίγοις εθιμικά. Ταιριάζει στην κοινωνική θέση και τις βλέψεις μιας πολιτιστικής κοινότητας, καθορίζει τη γεύση της και, αντιστρόφως, καθορίζεται από τη γεύση (των μελών της κοινότητας).

Οι πρώιμοι μοντέρνοι ανέπτυξαν μια αρκετά αμφίλογη σχέση με την πολιτιστική παρασκευή. Θεωρούσαν προσβλητική τη διάκριση μεταξύ υγιεινής και ανθυγιεινής διαίτας, όχι όμως κι εκείνη μεταξύ εκλεπτυσμένης και λιγότερο εκλεπτυσμένης τροφής και ποτού. Η διάκριση μεταξύ υγιεινής και ανθυγιεινής πολιτιστικής διαίτας εθεωρείτο ως περιορισμός της ελευθερίας, ενώ η διάκριση μεταξύ περισσότερο ή λιγότερο εκλεπτυσμένης γεύσης κρίθηκε ότι υπηρετούσε την ελευθερία. Σε τελική ανάλυση, τα μέλη των κατώτερων τάξεων μπορούσαν να αποκτήσουν τη λεπτότερη γεύση εάν προσπαθούσαν σκληρά. Επιπλέον, ενώ οι ηθικοί/υγιεινοί περιορισμοί της πολιτιστικής παρασκευής είναι κανονικά περισκεμμένου χαρακτήρα (μόνο συγκεκριμένα είδη

τροφής και ποτού επιτρέπονται στην κυκλοφορία της κουλτούρας), η πολιτιστική παρασκευή τόσο της «ανώτερης» όσο και της «κατώτερης» μπορεί επίσης να παρασταθεί ανασκοπητικά. Εάν καμιά πνευματική τροφή δεν αποκλείεται κατ' αρχήν από τη δίαιτα, λανθασμένες κρίσεις για τη γεύση μπορούν να διορθωθούν ανά πάσα στιγμή και να μεταρρυθμιστούν. Το αναπαραστατικό πολιτιστικό δράμα παίζεται ενάντια στο σκηνικό ενός συλλογικού έπους.

Το συλλογικό έπος αφορά την πλήρη εγκατάλειψη του βασικού είδους διαίτης. Μας διηγείται την ιστορία του τρόπου που το μοντέρνο πολιτιστικό ζώο έγινε παμφάγο. Το αναπαραστατικό πολιτιστικό δράμα αφορά την παρηνωρισμένη ιδιοφυΐα. Πολλά δάκρυα χύθηκαν για τους νέους καλλιτέχνες που λιμοκτονούσαν έως θανάτου ενώ οι πίνακές τους πωλούνται τώρα αντί εκατομμυρίων δολαρίων, ή για τους τρελούς συνθέτες, που η αγαπημένη τους προτίμηση να παντρευτεί έναν άσημο υπάλληλο, ενώ λίγες δεκαετίες αργότερα όλα τα μουσικόφιλα κορίτσια ξετρελαίνονταν με την «ιδιοφυΐα».

Παρ' όλα αυτά το συλλογικό έπος καταβρόχθισε τελικά το πολιτιστικό δράμα. Οι κυνηγοί ιδιοφυϊών κατέληξαν να είναι απλά ανόητοι: και οι ζωγράφοι δεν λιμοκτονούν σήμερα μόνο και μόνο για να εισέλθουν αύριο στη Μεγάλη Γκαλερί των Αθανάτων. Εάν κάποιος μπορεί να ζωγραφίζει αρκετά καλά, οι πίνακές του θα αγοραστούν από αίθουσες τέχνης, θα διαφυλαχθούν και θα αξιολογηθούν, και οι ίδιες αίθουσες θα φροντίσουν επίσης το μέλλον του καλλιτέχνη. Το πρώιμο μοντέρνο εγχείρημα να ανοίξει η πύλη σε όλα τα είδη πνευματικής τροφής και ωστόσο να κρατηθεί καλά φρουρημένη με απώτερο σκοπό τη διάκριση, δεν λειτούργησε όπως σχεδιάστηκε. Από τη στιγμή που οι παρασκευαστές των πνευματικών αγαθών σταμάτησαν να διακρίνουν μεταξύ υγιεινής/ανθυγιεινής (άνοστης) πολιτιστικής δίαιτας, ο διαχωρισμός «κατώτερης» από «ανώτερη», «εξευγενισμένης» από «άξεστη» όφειλε να κάνει σύντομα το ίδιο. Εκεί όπου καμιά διάκριση δεν γίνεται περισκεμμένα, η ανασκοπητική κρίση θα γίνει επίσης εφήμερη και ρευστή. Όπως εισηγήθηκε ο Baumann, ύστερα από την εποχή των νομοθετών και των κριτικών, οι ερμηνευτές θα θριαμβεύσουν.

2

ΕΑΝ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ήταν πράγματι ο μόνος πρωτεύων φανταστικός θεσμός της μοντέρνας εποχής, δύσκολα θα κατανοούσαμε πώς η κουλτούρα μας έγινε παμφάγος. Η τεχνολογική φαντασία προσανατολίζεται αυστηρά προς το μέλλον: στην τεχνολογία το τελευταίο, το πλέον πρόσφατο

είναι πάντα το καλύτερο. Το χθεσινό προϊόν γίνεται σύντομα απαρχαιωμένο, και προορίζεται να καταλήξει στο σκουπιδοντενεκέ. Αυτού του είδους το σταθερό κίνημα προς το νέο και το νεότερο είναι το ένα από τα δυο κυριότερα κίνητρα της σύγχρονης κουλτούρας. Υπάρχει ωστόσο και ένα άλλο ακόμη που κινείται προς την αντίθετη κατεύθυνση. Σύμφωνα με τους όρους του δεύτερου, όσο παλαιότερο είναι κάτι, τόσο περισσότερο πολύτιμο γίνεται. Αυτό αληθεύει ακόμη και για ορισμένα προϊόντα της μοντέρνας τεχνολογίας. Το τελευταίο μοντέλο ενός αυτοκινήτου είναι μεγάλης αξίας, αλλά ένα παλαιότερο μοντέλο αυτοκινήτου είναι μεγαλύτερης αξίας. Τόσο το καινούργιες όσο και η πατίνια είναι πολύτιμα. Σ' αμφότερες τις περιπτώσεις η φαντασία παίζει το ρόλο της. Το νεότερο θεωρείται ως το καλύτερο όχι μόνο λόγω της μεγαλύτερης χρησιμότητάς του, αλλά επίσης γιατί φέρει την αίγλη μιας μορφής ζωής η οποία συνδέεται με την «κοιμψότητα», την «άνεση» και τα ανάλογα. Και το παλαιότερο θεωρείται ως το πλέον αξιόλογο για έναν παρεμφερή λόγο· φέρει την αίγλη μιας μορφής ζωής που ήδη παρήλθε και η οποία ήταν κομψή ή απλή, ειρηνική ή δραματική, αλλά αναμφίβολα διαφορετική από τη δική μας, μια μορφή ζωής που δεν υπάρχει πλέον. Πρόταγμα και νοσταλγία είναι εντελώς διαφορετικά, αλλά ταιριάζουν γιατί το παρόν τρέφεται από το μέλλον και το παρελθόν.

Υπήρξε μια στιγμή που η τεχνολογική και η ιστορική φαντασία έμοιαζαν να συγχωνεύονται: αυτό συνέβη στις μεγάλες αφηγήσεις μετά τον Hegel, τόσο στη φιλελεύθερη-προοδευτική όσο και στη μαρξική-εσχολογική εκδοχή τους. Από τη στιγμή όμως που η μεγάλη ουτοπία ξεθώριασε, η τεχνολογική και η ιστορική φαντασία ακολούθησαν εντελώς χωριστούς δρόμους. Η ιστορία έγινε πολιτική, ενώ η ιστορική φαντασία στράφηκε ολοκληρωτικά προς το παρελθόν. Ωσάν η συχνά κακομεταχειρισμένη πρόβλεψη του Hegel να έχει γίνει αληθινή: οι μοντέρνοι άνδρες και γυναίκες γύρισαν την πλάτη τους στο μέλλον, τουλάχιστον όσον αφορά την πολιτιστική πρακτική και στράφηκαν προς το παρελθόν.

Το παρελθόν διανοίχτηκε μια φορά και τώρα παραμένει ορθάνοιχτο. Επιπλέον δεν υπάρχει πια κάποιο προνομιακό παρελθόν (όπως υπήρχε ακόμη για τον Hegel)· είτε πρόκειται για το παρελθόν του αρχαίου Μεξικού, της Νέας Γουινέας ή της Αιγύπτου, δεν έχει διαφορά. Όλοι οι χώροι και όλοι οι χρόνοι βρίσκονται στη διάθεση του ερμηνευτή. Με πολιτικούς όρους, οι άνθρωποι συνεχίζουν να σχεδιάζουν, μερικές φορές μάλιστα ευφυώς, και μπορούν ακόμη να σκέπτονται γενναίωφρονα. Πολιτιστικά όμως τίποτε δεν αναμένεται από το μέλλον. Μετά τη γενιά του Lukacs και του Heidegger κανένας δεν ονειρεύεται την αναγέννηση της μεγάλης πολιτιστικής δημιουργικότητας, γιατί υποτίθεται

(έως τώρα, χωρίς δυσκολία ή τύψεις) ότι η μεγάλη πολιτιστική παραγωγικότητα είναι, στο βαθμό που μπορούμε να την παρακολουθήσουμε, ένα ζήτημα παρελθόντος. Σε κάθε περίπτωση το μέλλον δεν μπορεί να ερμηνευτεί. Μπορεί κάποιος να ονειρεύεται ακόμη το επερχόμενο ξανάνιωμα της αυθεντικής δημιουργικότητας, αλλά ελάχιστα το συζητά δημοσίως.

Καθώς η παμφάγος κουλτούρα μας συνεχίζει να ζει με την απεριόριστη ερμηνεία, η ιστορική συνείδηση γίνεται ασαφής ή καλύτερα ανασκοπητική. Η παλαιότητα του παλιού, η «πατίνα», παραμένει ακόμη αποφασιστική, αλλά η στενή σχέση χρόνου και έργου αναζητείται λιγότερο έντονα. Η ακριβής φιλολογική «χρονολόγηση» έχασε την αρχική σπουδαιότητά της για την καλαισθησία αν και όχι για το πορτοφόλι. Έτσι, πολύτιμο δεν είναι μόνο το δυο χιλιάδων χρόνων γνήσιο έργο αλλά επίσης η απομίμησή του, που έγινε διακόσια χρόνια πριν και τα δυο είναι παλιά, ωραία, και τα δυο έχουν «πατίνα». Το παλιό είναι εξ ορισμού παλιό εφόσον προκαλεί νοσταλγία. Είτε ένα κτίριο είναι Γοτθικό, νέο-Γοτθικό ή νέο-νεο-Γοτθικό έχει ακόμη σημασία, αν και όχι κατά τον ίδιο τρόπο και την ίδια έκταση που είχε μόλις τριάντα χρόνια πριν. Αυτό που ενδιαφέρει όλο και περισσότερο είναι κατά πόσον κάποιος μπορεί να αποσπάσει κάποιο νόημα απ' αυτό, για ποιον και σε ποια έκταση. Η αρχαιολογία των ερμηνευτών γίνεται όλο και περισσότερο άχρηστη.

3

Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ είναι μια λατρευτική δραστηριότητα. Το αντικείμενο της αφοσίωσης είναι η μορφή, η ταυτότητα του παλιού κειμένου ή του παλιού πράγματος (το ερμηνευόμενο), όχι η ύλη, το περιεχόμενο, ή το μήνυμα μόνο. Όταν μια διήγηση εξιστορείται με πολλούς τρόπους, όπως ανέκαθεν συμβαίνει με τους μύθους και τις ιστορίες, η λατρεία (εάν υπάρχει) επενδύεται στην ιστορία καθαυτή. Η αρχική εκδοχή δεν είναι το κείμενο αλλά το αρχέτυπο όλων των κειμένων· κανένα κείμενο δεν μπορεί λοιπόν να γίνει ο στόχος μιας λατρευτικής προσήλωσης. Για τους συγγραφείς των Ευαγγελίων δεν υπήρχε λατρευτικό κείμενο. Ο στόχος των πρακτικών λατρείας ήταν η ιστορία της ζωής του Σωτήρα. Δεν προτίθεντο να την ερμηνεύσουν, αλλά να δράσουν ως αληθινοί χρονικογράφοι. Για τους ορθόδοξους χριστιανούς, όμως, λίγους αιώνες αργότερα, τα κείμενα των Αποστόλων, έγιναν κι αυτά ιερά, αντικείμενα ερμηνείας.

Όλα τα είδη ερμηνειών, όλων των ειδών έργων, είναι λατρευτικές δραστηριότητες, ανεξάρτητα από το εάν η ιστορία καθαυτή είναι ιερή ή κοσμική

Ἡ ακριβέστερα, λαϊκές ιστορίες γίνονται φαινομενικά ιερές στην πρακτική των ερμηνειῶν και μέσω αυτής. Αυτό συνέβη με τα φιλοσοφικά ἔργα του Πλάτωνα, του Αριστοτέλη ἢ με τα αποσπάσματα του Πυθαγόρα. Ὅσο περισσότερο λατρευτικό είναι το ερμηνευτικό ἔργο επάνω στο κείμενο τόσο μεγαλύτερη σημασία προσλαμβάνει ο συγγραφέας του κειμένου. Αυτό συμβαίνει επίσης και αντίστροφα. Εάν ένα κείμενο αποδίδεται σε κάποιον που χαίρει υψηλῆς εκτιμήσεως, αυτό γίνεται επίσης αντικείμενο λατρευτικῆς πρακτικῆς· τα ἔργα του ψευδο-Ερμῆ του Τρισμέγιστου, του Διονυσίου του Αεροπαγίτου είναι γνωστές περιπτώσεις αυτού του είδους. Ἡ καλλιέργεια τῆς ιδιοφυΐας είναι ἡ μοντέρνα εκδοχή αὐτῆς τῆς ιστορίας. Σε τελευταία ἀνάλυση, ἡ «ιδιοφυΐα» συμβολίζει τὴ θεϊκὴ ἐμπνευση.

Ἡ ερμηνεία συνδέει «εμᾶς» με τον «ἄλλο», το δημιουργό του κειμένου ἢ το πράγματος. Κανονικά αὐτός ο δημιουργός είναι ἕνα πρόσωπο, μολονότι ἡ πρώτη νεοτερικότητα, ἐπλάσε και προσπάθησε να καλλιεργήσει το «λαό» ἢ τὴν «κοινότητα» ως ἕνα δῆθεν συλλογικὸ δημιουργό. Ο «ἄλλος» ωστόσο δεν μπορεί να είναι ολοκληρωτικά ἄλλος, ἀλλὰ πρέπει να είναι επίσης «εμεῖς». Ὅ,τι είναι ολοκληρωτικά Ἄλλο δεν είναι ιερό για μας, δεν φέρει αυθεντία, δεν ἀξίζει τῆς ερμηνείας μας. Εάν, ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, κάτι είναι αποκλειστικά «εμεῖς», δεν είναι οὔτε φορέας αυθεντίας οὔτε ιερό, κι ἔτσι είναι ἐξίσου ἀκατάλληλο για (λατρευτικὴ) ερμηνεία.

Ο προσδιορισμός των κειμένων (πραγμάτων) ως ἀξίων μίας λατρευτικῆς ερμηνείας και ο καθορισμός των τρόπων τῆς κατάλληλης ἢ θεμιτῆς ερμηνείας ἀνήκουν στις δραστηριότητες τῆς πολιτιστικῆς παρασκευῆς πνευματικῆς τροφῆς· εἶναι ἡ κυριότερη μορφή μίας τέτοιου είδους παρασκευῆς τροφῆς. Ὅσα χρειάζεται να καθοριστοῦν εἶναι τα ἀκόλουθα: Πρώτον, ποιος εἶναι «εμεῖς» και ποιος εἶναι ο ἄλλος που ἀνήκει σ' ἐμᾶς ἢ στον οἰοῦμεν εμεῖς, σε τελικὴ ἀνάλυση, ἀνήκουμε· ἐπιπλέον, ποια κείμενα φέρουν αυθεντία για ἐμᾶς και ποια ταυτοχρόνως εἶναι και ιερά· τέλος, ποια κείμενα φέρουν αυθεντία για ἐμᾶς χωρίς να εἶναι ιερά, γιατί εἶναι πηγές σοφίας και φύλακες μυστικῶν που ἀξίζουν να ἀποκρυπτογραφηθοῦν.

Το πνεῦμα τῆς ερμηνείας ουσιαστικά δεν τροποποιήθηκε ἕως τις τελευταίες δεκαετίες του εικοστοῦ αἰῶνα και μέλλει να ἀποδειχτεῖ εἰάν ἡ πρόσφατη ἀλλαγὴ εἶναι τόσο ριζοσπαστικὴ ὅσο φαίνεται να εἶναι. Ἡ ερμηνεία παρέμεινε λατρευτικὴ. Καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς πρώτης νεοτερικότητας, το ἔργο (το αντικείμενο τῆς ερμηνείας) θεωρεῖτο ως φορέας αυθεντίας και φύλακας μυστικῶν — ἕνα εἶδος ιερογλυφικοῦ που προσφέρεται για ἀποκωδικοποίηση. Ἡ πατρότητα παρέμενε ἀποφασιστικὴ για τὴν ἀξιοπιστία του κειμένου. Σίγουρα δεν ὑπάρχει ἄλλος λόγος για να στραφούμε σε ἕνα παλιό ἔργο και να το

εξετάσουμε εκτός κι αν είμαστε πεπεισμένοι ότι μπορούν ακόμη να προκύψουν εμβριθείς και πρωτοφανείς ανακαλύψεις από εκείνες τις πηγές που τέθηκαν υπό συζήτηση χιλιάδες φορές. Ένα έργο τέχνης ή φιλοσοφίας ή ένα κείμενο θρησκευτικής λατρείας είναι πάντοτε εξαίρετοι μάρτυρες. Μπορούν συνεχώς να μας επαναφέρουν στο εδώλιο, γιατί κάποιος μπορεί να περιμένει ότι μόνο εάν θα μπορούσαμε να θέσουμε μια νέα ερώτηση από μια νέα γωνία, αυτά θα μπορούσαν να παρουσιαστούν με μια νέα και πρωτότυπη διάνοιξη. Θα μπορούσε κάποιος να αναρωτηθεί εάν η αποδόμηση, που είναι ένα είδος ριζοσπαστικής ερμηνευτικής απέχει τόσο πολύ από τα παραδεδεγμένα. Η αποδόμηση βιάζει τα κείμενα, διαβάζει το κείμενο ενάντια στο κείμενο, αλλά —εκτός από εκείνες τις περιπτώσεις που πραγματεύεται σύγχρονους συγγραφείς— διατηρεί την υποψία έναντι των κειμένων που ερμηνεύονται συχνότερα. Αυτό αληθεύει ιδιαίτερα για τον Derrida. Μερικές φορές κάποιος έχει την εντύπωση ότι βλέπει έναν ερμηνευτή που βρίσκεται σε απόγνωση. Ο κύριος μάρτυρας (ο Πλάτων, το Ταλμούδ, ο Ιμμάνουελ Καντ) αρνείται πεισματικά να προσφέρει νέες απαντήσεις, να διανοίξει αφανέρωτα μυστικά (και φανερά μυστικά παύουν να είναι μυστικά) εάν ερωτηθεί σύμφωνα με τον παλιό τρόπο, δηλαδή με τα μάτια χαμηλωμένα, με χαμηλή και τρεμάμενη φωνή, κυριευμένη από δέος. Θα πρέπει κανείς να φοβηθεί τους μάρτυρες, να τους ταρακουνήσει, έτσι ώστε να αναγκαστούν τελικά να δώσουν νέες καταθέσεις. Μια απάντηση που επαναλαμβάνεται πολλές φορές γίνεται βαρετή, το κείμενο που δεν διανοίγει νέα μυστικά, είναι ένα πτώμα. Η αποδόμηση, ως εν γένει ριζοσπαστική ερμηνευτική, είναι επίσης ένα είδος λατρευτικής ερμηνείας, γιατί κρατά ζωντανά τα κείμενα, μέσω της χλεύης, της ειρωνείας, του «ξεμασκαρέματος», της άρνησης, δηλαδή μέσω της πρόκλησης. Υπάρχει ακόμη κάτι νέο (στο παλιό) υπό τον ήλιο.

4

ΜΟΛΟΝΟΤΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΗΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ δεν άλλαξε από την εποχή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας έως τις τελευταίες δεκαετίες του αιώνα μας, και είναι συζητήσιμο κατά πόσο η παρούσα αλλαγή πηγαίνει πέραν του επιφανειακού, όλα τα άλλα άλλαξαν. Όσο ευρύτερο το «εμείς» (η κοινότητα των ερμηνευτών) τόσο λιγότερο επιλεκτικά ξεδιαλέγονται τα αντικείμενα της ερμηνείας. Στην περίοδο της Αναγέννησης η διάκριση μεταξύ του άγιου και του αξιόλογου κειμένου ουσιαστικά είχε ήδη εξασθενήσει. Αργότερα η ομάδα του αξιόλογου άρχισε να διευρύνεται και να αυξάνει. Εάν το «εμείς» σημαίνει «εμείς

οι Γερμανοί», τότε το έπος των *Nibelungen* και τα παραμύθια που συλλέχτηκαν από τους αδελφούς Grimm θα συμπεριλαμβάνονται επίσης στα δεδομένα που αξίζει να ερμηνευτούν. Εάν το «εμείς» σημαίνει «εμείς οι μοντέρνοι», τότε μόνο κάθε τι που μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι «ήδη μοντέρνο» θα γίνει αντικείμενο άξιο λατρευτικής ερμηνείας. Και εάν «εμείς» σημαίνει «ανθρώπινο είδος», τότε πρακτικά κάθε τι που δημιουργήθηκε κάποτε από το ανθρώπινο μυαλό ή/και χέρι μπορεί αναπόφευκτα να γίνει ένα τέτοιο αξιόλογο αντικείμενο, ο φορέας αυθεντίας και μυστικών.

Ποιος όμως αποφασίζει κατά πόσο ένα κείμενο είναι ο φορέας μιας αυθεντίας και ο φύλακας μυστικών; Ποιος επιλέγει τα κείμενα που αξίζουν λατρευτικού χειρισμού; Δεν υπάρχει πλέον μια τέτοια αυθεντία. Σ' αυτή την προοπτική αληθεύει πως «οτιδήποτε λειτουργεί». Πάρτε οποιοδήποτε άγαλμα, θρησκευτικό κείμενο, τελετή, στίχο, τραγούδι και τα παρόμοια, και εξετάστε τα με ένα λατρευτικό πνεύμα — όλα υποχρεούνται να σας απαντήσουν και να διανοίξουν τα μυστικά τους.

Η νεοτερικότητα έγινε παμφάγος γιατί οι θεσμοί της επιλογής, της παρασκευής και της διάθεσης κειμένων έχασαν έδαφος και τελικά εξαφανίστηκαν. Αυτό ενίσχυσε την τάση προς την αργή εξαφάνιση όλων των πολιτιστικών ελίτ. Στην αρχή το «έλλειμμα αυθεντίας» των παλαιών θεσμών πολιτιστικής παρασκευής, ευνόησε, αντί να εμποδίσει, την εγκαθίδρυση των ελίτ. Στην πραγματικότητα, η πρώιμη ευρωπαϊκή νεοτερικότητα κατόρθωσε να παραγάγει με επιτυχία μια πολιτιστική ελίτ που βασιζόταν στα προσόντα μάλλον παρά στην καταγωγή. Αλλά αυτό είναι ένα ζήτημα του παρελθόντος. Μ' έναν ακατάστατο τρόπο, η αποδόμηση διατηρεί ακόμη τα ίχνη των συνηθειών του πολιτιστικού ελιτισμού· ακόμη και το σύνθημα ότι δεν υπάρχει διαφορά μεταξύ χαμηλής και υψηλής κουλτούρας είναι «πρωτοπορειακό», γιατί σπάει επίσης ένα ταμπού (ίσως το τελευταίο), και για δυο αιώνες ήταν το σπάσιμο των ταμπού που συγκρότησε αλλά και διατήρησε τις πολιτιστικές ελίτ.

Εκεί όπου υπάρχει ένα ορθά καθορισμένο «εμείς», όπως «εμείς οι Εβραίοι», ή «εμείς οι ανθρωπιστές» (Εβραίοι ταλμουδιστές και αναγεννησιακοί ανθρωπιστές) υπάρχει ακόμη μια κοινότητα ερμηνευτών. Η κοινότητα αυτή περιέχει ζώντες και νεκρούς καθώς και τους όχι-ακόμη-γεννημένους, οι οποίοι υποτίθεται ότι θα μετέχουν στην κοινότητα. Μολονότι η έκφραση «κοινότητα των ερμηνευτών» προσέλαβε ένα στέρεο φιλοσοφικό στίγμα λίαν προσφάτως, δεν υπάρχει μια τέτοια κοινότητα τώρα, ούτε φαίνεται καμιά στον ορίζοντα. Υπάρχουν κείμενα που ερμηνεύονται μόνο από ένα και μόνο πρόσωπο· είναι στην πραγματικότητα άθλος εάν κάποιος βρει ένα άγνωστο τμήμα έργου που δεν έχει έως τώρα συζητηθεί ούτε το έχει δει κανείς. Άλλα κείμενα ξεζου-

μίζονται από μέλη ομάδων που αποτελούνται από τους ακόλουθους ενός διάσημου (σύγχρονου ή πρόσφατου) ερμηνευτή. Σπάνια συμβαίνει δυο άνθρωποι που έχουν προσληθεί στο ίδιο δείπνο να έχουν διαβάσει τα ίδια βιβλία ή να έχουν δει τους ίδιους πίνακες ή να υποστηρίζουν ιδέες για το ίδιο φιλοσοφικό κείμενο. Αντί μιας κοινότητας ερμηνευτών έχουμε αποσπασματικές μικροκοινότητες, τυχαίες, ρευστές, εφήμερες ομάδες που κρατούνται ζωντανές από ακαδημαϊκά, επαγγελματικά ή πολιτικά λόμπυ. Αυτές ερμηνεύουν κατά τον ίδιο τρόπο που εργάστηκε κάποτε ο Αδάμ: με τον ιδρώτα του προσώπου τους και προς το ζην.

5

ΚΑΘΕ ΤΙ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΙ, να δουλευτεί στην κατεύθυνση μιας λατρευτικής πρακτικής, αλλά είναι τώρα πλέον το ένα και μοναδικό πρόσωπο που διαλέγει αυτό που είναι κατάλληλο προς ερμηνεία. Το μοναδικό πρόσωπο είναι τυχαίο· το ίδιο ισχύει και για το ερμηνευόμενο. Αυτός είναι ο τρόπος που οι μεγάλες επαγγελίες του Διαφωτισμού έγιναν πραγματικότητα. Το εντελώς μερικό δεν μεσολαβείται πλέον, το άτομο σχετίζεται άμεσα με το είδος. Το είδος δεν αντιπροσωπεύει εδώ την κενή κατηγορία του «ανθρώπινου είδους» αλλά περιβάλλει οτιδήποτε το ανθρώπινο μυαλό και/ή χέρι δημιουργήσει κάποτε. Το άτομο έχει μια ευκαιρία, ανεξάρτητα από τον ενδεχόμενο χώρο και χρόνο της γέννησής του/της.

Ο Gadamer υποστηρίζει ότι η εκλογή του ερμηνευόμενου δεν είναι εντελώς συμπτωματική, γιατί παραμένει συνδεδεμένη με την παράδοση, κι επιπλέον ότι ο ερμηνευτής διαμεσολαβεί μεταξύ του παρόντος (εμπειρία ζωής) και του ερμηνευόμενου· τέλος, ότι η σχέση είναι πολλαπλή. Ο Gadamer έγινε παλιόμοδιτης τη στιγμή που το έργο του διαδόθηκε πλατιά. Τη σήμερα ημέρα δεν είναι το «παρόν» που ο ερμηνευτής διαμεσολαβεί με το παρελθόν και τανάπαλιν. Δεν υπάρχει «παρόν» με την παραδοσιακή σημασία, όπως ο Gadamer ακόμη το κατανοεί, γιατί δεν υπάρχει ούτε ένα αντιπροσωπευτικό «εμείς», ούτε υπάρχουν, γι' αυτό το λόγο, αντιπροσωπευτικοί «άλλοι». Ο διαμεσολαβών είναι το πρόσωπο, ως ένα ατομικό υποκείμενο, που παγοδρομεί ελεύθερα, ανάμεσα σε όλες τις παραδόσεις, και που μαζεύει επιλεκτικά το ερμηνευόμενο του από δω κι απόκει. Το γυμνό «εγώ» είναι το Μάτι.

Μολονότι σχεδόν δεν υπάρχει ένα «παρόν» με την παραδοσιακή σημασία, υπάρχουν παρόντα (στον πληθυντικό), γιατί κάθε μάτι οποιουδήποτε γυμνού «εγώ» προσηλώνεται πάνω σε όλα τα προς ερμηνεία δεδομένα από ένα χω-

ρικό/χρονικό σημείο (από τη μικρο-άποψη) όπου βρίσκεται αυτό το «εγώ». Αυτό όμως το «εγώ» γυμνώνεται στο βαθμό που απαλλάσσεται από όλες τις παραδόσεις (εάν είχε κάποιες), γιατί μπορεί να αντιπροσωπεύει το πάντοτε παρόν ακριβώς στη γυμνότητά του. Στις μέρες μας κανένας πραγματικός βασιλιάς δεν ντύνεται, ή μάλλον, κανένας πραγματικός βασιλιάς δεν φορά τα ίδια ρούχα καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του. Το ένδυμα δεσμεύει, κατατάσσει το πρόσωπο που το φορά στη μια ή την άλλη παράδοση. Οι πραγματικοί βασιλείς ή βασίλισσες της παμφάγου κουλτούρας αλλάζουν την ενδυμασία τους συνεχώς· η «πραγματικότητά τους» είναι η γυμνότητά τους· αυτή είναι το «εγώ» τους, η άποψη του ματιού τους. Αλλάζουν αμφίεση όπως οι ηθοποιοί, μετατοπίζονται από την αμφίεση της μιας περιόδου στην άλλη. Αυτές οι περιοδικές αμφιέσεις (τα προς ερμηνεία δεδομένα) δεν διαμεσολαβούνται γιατί η επιλογή τους είναι τυχαία. Η επιλογή ωστόσο της απογύμνωσης του «εγώ» δεν είναι συμπτωματική, γιατί είναι συμπτωματικότητα καθεαυτήν — δεν είναι μια ιδιότητα αλλά μια οντολογική σταθερά. Το ίδιο πρόσωπο μπορεί να είναι μια ιδιότητα αλλά μια οντολογική σταθερά. Το ίδιο πρόσωπο μπορεί να ερμηνεύει ένα αγγείο των Μάγια, ένα εδάφιο της Βίβλου, μια βάση μελανοδοχείου των αρχών του είκοσι, μια χθεσινή ταινία (ή τις ερμηνείες του καθενός από τα προηγούμενα) χωρίς να έχει διαφορά. Έχει όμως σημασία ότι όλα αυτά δεν έχουν διαφορά. Δεν έχει διαφορά τι θα επιλέξω εθελοντικά ως το επόμενο ερμηνευόμενο μου, έχει ωστόσο διαφορά ότι μπορώ ελεύθερα να επιλέξω αυτό (ή οποιοδήποτε άλλο) το ερμηνευόμενο. Η οντολογική συμπτωματικότητα και η παμφάγος κουλτούρα είναι οι δυο πλευρές του ίδιου νομίσματος.

Το παράδειγμα της γλώσσας δεν είναι το πλέον ενδεδειγμένο για την ορθή περιγραφή του σύγχρονου πολιτιστικού σύμπαντος. Στον πολιτιστικό πύργο της Βαβέλ ο καθένας αλλάζει γλώσσα συνεχώς. Η γλώσσα καθεαυτή χάνει τη δύναμή της, η δύναμη μένει στον ομιλητή. Το ερώτημα θα είναι: Ποιος είναι εκείνος που ομιλεί; Αυτή είναι μια πολύ γνωστή ερώτηση. Ο ομιλητής είναι ο φορέας της αυθεντίας· ο φορέας της αυθεντίας φανερώνει το αυθεντικό μήνυμα. Στην περίπτωση όμως του (μετα)μοντέρνου ομιλητή το μήνυμα δεν φέρεται από τον ομιλητή, γιατί δεν διαμεσολαβείται. Οι (μετα)μοντέρνοι ομιλητές εκπέμπουν μηνύματα που πηγάζουν από αυτούς (τόσο όσο ξέρουν και όσο θέλουν). Η αυθεντία του ομιλητή στηρίζεται μόνο στο γεγονός ότι αυτός είναι εκείνος που ομιλεί. Κάθε ομιλητής είναι μια αυθεντία από μόνος του. Ποιο ερμηνευόμενο διαλέγουν και με ποια αλληλουχία, αποφασίζεται μόνον από αυτούς, με βάση την παρόρμηση της στιγμής. Αυτή η αυθεντία είναι κενή, εφόσον το πρόσωπο απογυμνώνεται, ξεντύνεται από παράδοση· είναι απλά ταυτόσημο με το «εγώ» το οποίο ομιλεί. Το νόημα του ερμηνευόμενου

που έρχεται στο φως από την ερμηνεία βεβαιώνεται μόνον από το μοναδικό (απογυμνωμένο) πρόσωπο που ομιλεί. Το νόημα που διαχωρίζεται από τα πράγματα (κείμενα) από το μοναδικό πρόσωπο για το μοναδικό πρόσωπο μπορεί τώρα να προσδιορίζεται ως το υποκείμενο. Δεν είναι το επιστημολογικό υποκείμενο με τον παραδοσιακό τρόπο, γιατί το μυθιστόρημα που αλλάζει συνέχεια νόημα δεν μεταφέρει κατ' ανάγκη νέα γνώση, και οπωσδήποτε δεν εγγυάται την ειλικρίνεια των άθλων του. Το υποκείμενο (της κοσμοερμηνείας) σφραγίζει το ερμηνευτέο με τη φυσιογνωμία του. Κάθε ερμηνευτής καταθέτει τη δική του ερμηνεία. Αυτός είναι ο μόνος που τα σφραγίζει διαμέσου της ερμηνείας του. Το νόημα που αποσπάται εκ του ερμηνευτέου είναι το νόημά του μάλλον, το νόημα γι' αυτόν· δεν είναι εντούτοις «ιδιωτικό». Είναι όμως ο άλλος από τον οποίο αποσπάται το νόημα και οι ερμηνείες παραμένουν λατρευτικές.

Αυτό το οποίο γίνεται προφανές στις σειρές των ερμηνειών είναι ένας κόσμος σύμφωνος με το μοναδικό πρόσωπο, ένας κόσμος που σφραγίζεται από τη φυσιογνωμία του προσώπου, το υποκείμενο. 'Όλα τα σημαντικά απογυμνωμένα υποκείμενα, «έχουν» το δικό τους κόσμο κατ' αυτό τον τρόπο, στο βαθμό που επιλέγουν τα ίδια τα ερμηνευτέα τους, στο βαθμό που απομυζούν νόημα από αυτά. 'Όπως όλες οι μονάδες του μεταφυσικού σύμπαντος του Leibniz καθρεφτίζουν την ολότητα του κόσμου, αν και όλες τους το κάνουν με το δικό τους και μοναδικό τρόπο, έτσι και όλα τα μοντέρνα σημαντικά πρόσωπα —ως υποκείμενα— παράγουν την ολότητα του (μοντέρνου) κόσμου, σε σχέση με τα (αυτο-επιλεγμένα) δεδομένα προς ερμηνεία σύμφωνα με το δικό τους και μοναδικό τρόπο. 'Όλα τα υποκείμενα (μοναδικοί κόσμοι) βεβαιώνουν από κοινού τη ζωή (επιβίωση) της (μετα)μοντέρνας, παμφάγου κουλτούρας.

Οι πολιτιστικοί βασιλείς και βασίλισσες του παμφάγου σύμπαντος, οι απογυμνωμένοι εαυτοί που αλλάζουν αμφίεση από τη μια περίοδο στην άλλη, αντί να είναι μέλη μιας κοινότητας ερμηνευτών, είναι όλοι τους κέντρα του ενιαίου και μοναδικού ερμηνευτικού σύμπαντός τους. «Έχουν» ένα δικό τους κόσμο και είναι κεντρικά σημεία των κόσμων τους. Επιλέγουν, ξανά και ξανά, μεταξύ του ανεξάντλητου και απεριόριστου πλούτου των προς ερμηνεία δεδομένων. Η ολότητα του κόσμου, όλα τα πράγματα και τα κείμενα του κόσμου, τους περιβάλλουν σαν να ήταν πόρνες. Δρέπουν το ένα μετά το άλλο και στη συνέχεια δρέπουν ένα τρίτο. Εκείνο το κείμενο που ο απογυμνωμένος εαυτός επιλέγει, αυτό θα γίνει φύλακας —αν και όχι ο φύλακας— του νοήματος. Οι βασιλείς και οι βασίλισσες της παμφάγου κουλτούρας προσφέρουν τις δημιουργίες τους για γενικότερη χρήση. Άλλοι, που δεν είναι βασιλείς ή βασίλισσες (κυρίαρχα υποκείμενα), αλλά υποκείμενα (μη κυρίαρχα) που υπό-

κείνται στα υποκείμενα (στους αντιπροσωπευτικούς ερμηνευτές), του παμφάγου πολιτιστικού σύμπαντος θα τις αποδεχτούν ως ομιλούντα νήματα του πολιτιστικού εμπορίου.

Για να αποφύγουμε τις παρεξηγήσεις, οι απογυμνωμένοι βασιλείς και βασιλίσσες του παμφάγου σύμπαντος, τα κυρίαρχα υποκείμενα, οι ομφαλοί του πολιτιστικού κόσμου που τσιμπολογούν από κάθε τι που τους περιβάλλει (όλα τα πράγματα που έχουν ποτέ παραχθεί από το ανθρώπινο μυαλό ή/και χέρι) δεν αναλαμβάνουν τη λειτουργία των παλιών θεσμών πολιτιστικής παρασκευής. Δεν παρουσιάζουν τα «κατάλληλα» κείμενα, τα έγκυρα κείμενα για άλλους, δεν δημιουργούν μια (νέα) παράδοση, γιατί δεν συμμετέχουν σε καμιά παράδοση, ούτε καν αρνητικά. Επιδιώκουν μάλλον να προσφέρουν ένα εφήμερο σημείο έλξης. Τα υποκείμενα του βασιλείου των κυρίαρχων βασιλέων και βασιλισσών είναι υποκείμενα μικρότερης ισχύος και αυθεντίας. Δεν αποτυπώνουν τη φυσιογνωμία τους σε νομίσματα αν και η σκιά των φυσιογνωμιών τους μπορεί να αναγνωριστεί σε όλα τα νομίσματα που μεταχειρίζονται. Βρίσκονται στη λίστα αναμονής για την καλοδουλεμένη πνευματική τροφή, τη νέα, την απρόβλεπτη. Ο κόσμος τους θα αλλάζει επίσης συνέχεια, όχι όμως μέσω της κυρίαρχης χειρονομίας τους.

Παρουσιάζει διαφορά ότι κάποιος είναι τυχερός, ότι κάποιος είναι ελεύθερος στη γυμνότητά του/της, ελεύθερος να εισέλθει και να εξέλθει σε κάθε παράδοση. Παρουσιάζει διαφορά όταν συγκριθεί με τα προμοντέρνα και τα πρώιμα μοντέρνα άτομα, που κληρονόμησαν μια κουλτούρα (μια γλώσσα), που ήξεραν τα όριά τους, που κινούνταν ενάντια σ' αυτά τα όρια, που είχαν ένα στυλ ή τουλάχιστον προτιμούσαν ένα στυλ. Έχει ακόμη μεγαλύτερη διαφορά εάν ένα μοντέρνο πρόσωπο αντιληφθεί τη συμπτωματοκότητά του/της, γιατί αυτό είναι το πρώτο βήμα στην οδό που οδηγεί στην αυτο-αυθεντοποίηση, δηλαδή στο να γίνει ομιλητής που ομιλεί μόνο στο όνομά του/της και παραιτείται της αξίωσης να ομιλεί για τους άλλους ή αντί των άλλων. Εδώ βρίσκεται ένας ερμηνευτής που παραιτείται της θεϊκής αποστολής του προφήτη και δεν προτίθεται να συνεχίσει το θείο έργο του Ερμή. Αλλά χωρίς τον Ερμή, δεν υπάρχει ερμηνευτική. Εάν το προσωπικό νήμα, αποσπάται από όλο το ορατό, και μη ανισταμένο πλέον, παρελθόν (κι όχι παράδοση!), δια και μέσω της ερμηνείας, τότε η ερμηνεία σταματά να είναι η ορθή ερμηνευτική άσκηση.

Τόσο η επαγγελία των άπειρων δυνατοτήτων όσο και η προειδοποίηση εναντίον της άπειρης ένδειας εγγράφονται στην κοιτίδα των μοντέρνων (συμπτωματικών) προσώπων, ακριβώς γιατί τίποτε δεν γράφτηκε στις κοιτίδες τους. Ο Nietzsche έλεγε ότι είναι εύκολο να χορεύεις αλυσοδεμένος. Δύσκολο είναι να χορεύεις εκεί όπου δεν υπάρχει καθόλου χορογραφία. Χωρίς χορογρα-

φία απομένει μόνο μια σειρά από ελεύθερους αυτοσχεδιασμούς, γιατί ο χορευτής οφείλει να αυτοσχεδιάζει συνεχώς. Οι χορευτές επιλέγουν όλα τα βήματα. Δεν ξέρουν εάν ο χορός τους είναι ευχάριστος ή δυσάρεστος, εάν κομίζει ένα νόημα στους θεατές. Ελεύθερη ερμηνευτικότητα, ελεύθερη συγγραφή, να είσαι υποκείμενο, είναι επίσης μια κατάρα, γιατί τίποτε δεν βοηθά, δεν περιορίζει, δεν προδιαγράφει, δεν υπάρχει δεκανίκι για να στηριχτείς. Ακόμη περισσότερο, κανείς ποτέ δεν μπορεί να είναι σίγουρος για το εάν υπάρχει ή εάν θα υπάρξει ποτέ, κάποιο κοινό. Κάποιος αυτοσχεδιάζει το θέατρο το οποίο όμως μπορεί να παραμένει άδειο. Τίποτε δεν είναι γνωστό εκ των προτέρων.

Να ενεργείς ως ερμηνευτής σε μια παμφάγο κουλτούρα είναι εξεζητημένο αν και δεν είναι καθαρή ευλογία. Οι γυμνοί βασιλείς και βασίλισσες του παμφάγου σύμπαντος είναι τρομαγμένοι ωσάν να έπρεπε να μάθουν να προσανατολίζονται σε ένα σκοτεινό δωμάτιο. Οι άντρες και οι γυναίκες ερμηνεύουν ένα πράγμα (κείμενο) μετά το άλλο για να αποσπάσουν κάποιο νόημα από αυτά, ενώ το νόημα αυτής της άσκησης γίνεται προβληματικό καθεαυτό. Ποιος νοιάζεται για τούτο; Ποιος αγαπά κάποιον γι' αυτό που κάνει; Ποιος ενδιαφέρεται; Ποιος τον υβρίζει γι' αυτό; Μερικοί απορρίπτουν αυτές τις ερωτήσεις, με ανυπομονησία ή αγανάκτηση. Σε τελευταία ανάλυση, λένε, γιατί θα έπρεπε αυτές οι ερωτήσεις να τίθενται καν; Η ερμηνεία είναι μόνο ένα είδος παιχνιδιού. Ο ένας παίζει άνευ λόγου, ο άλλος παίζει για λίγο μ' αυτό το παιχνίδι και στη συνέχεια μ' άλλα: όταν κάποιος κουράζεται ή βαριέται ένα παιχνίδι, αρπάζει κάποιο άλλο.

Τα πολιτιστικά παμφάγα πλάσματα όμως ορμώνται από το ίδιο είδος πνευματικής πείνας και δίψας με τα πλάσματα ενός μονο-πολιτιστικού σύμπαντος. Είναι η πείνα και η δίψα για νόημα που θέλουν να ικανοποιήσουν. Και αν η πνευματική τροφή δεν είναι από πριν μαγειρευμένη και σερβιρισμένη στο πιάτο, κάθε πρόσωπο χρειάζεται να την αναζητήσει και να την επιλέξει. Ενώ στηλιτεύεται το πεδίο του «απόλυτου πνεύματος», μερικοί συνεχίζουν να ερωτούν: Γιατί; Για ποιο σκοπό; — Είναι όλες αυτές οι ερωτήσεις που κάνουν τα παιδιά και στις οποίες οι ενήλικοι αδυνατούν να απαντήσουν.

6

ΕΩΣ ΕΔΩ, ΕΓΙΝΑΝ δυο διαφορετικές εκθέσεις του (μετα)μοντέρνου τρόπου ερμηνείας. Πρώτον, όλα τα πράγματα (κείμενα) του σύμπαντος έγιναν άξια ερμηνείας· δεύτερον, έκαστο πρόσωπο είναι το κεντρικό σημείο του σύμπαντος, στο οποίο εμφανίζεται το συνολικό άθροισμα των ερμηνευτέων γι' αυτό.

Κάθε ερμηνεία είναι «ένας κόσμος σύμφωνα προς» ένα πρόσωπο. Το ερμηνευτικό υποκείμενο είναι η μονάδα του παμφάγου πολιτιστικού σύμπαντος.

Οι δυο απόψεις της (μετα)μοντέρνας ερμηνευτικής κουλτούρας συνδέονται. Έκαστο πρόσωπο εκλέγει οτιδήποτε το ικανοποιεί από τις πρακτικά άπειρες ερμηνευτικές δυνατότητες. Στη γλώσσα του Walter Benjamin: όλα τα πράγματα του σύμπαντος περιμένουν να σωθούν — σώζονται, γιατί ανασταίνονται στην ερμηνεία. Επειδή ακριβώς το παμφάγο σύμπαν δεν παρουσιάζει εν αρχή (που είναι πάντοτε επαναλήψιμη κι επαναλαμβανόμενη) κάποιες μονάδες για σωτηρία και κάποιες άλλες για καταδίκη κάθε τι μπορεί να σωθεί. Εξαρτάται από το (μοναδικό) πρόσωπο και την αναζήτησή του για νόημα εάν, πώς και πότε θα λυτρωθεί.

Οι δυο όψεις του (μετα)μοντέρνου σύμπαντος ερμηνείας μπορούν να αποδοθούν με δυο εντελώς διαφορετικές χωρικές μεταφορές. Η διαδικασία της ερμηνείας μοιάζει με κύκλο. Το πρόσωπο στέκεται στο κέντρο του· αυτός ή αυτή είναι ο ομφαλός του κόσμου. Αντίθετα, ο πολιτιστικός κόσμος καθεαυτός είναι άπειρος, τόσο εκτατικά όσο κι εντατικά. Δεν υπάρχει και δεν μπορεί να υπάρχει κανένα κέντρο. Το ερμηνευτικό σύμπαν συγκεντρώνει και αποκεντρώνει. Γίνεται αποκεντρωμένο και αυτό ακριβώς εξηγεί γιατί μπορεί να προσεγγιστεί μόνο από την πλεονεκτική θέση του κέντρου.

Το προμοντέρνο σύμπαν (ο Κόσμος) ήταν συγκεντρωτικό. Περιοριζόταν (πέρας*) σε αντίθεση προς εκείνο που γινόταν αντιληπτό ως απεριορίστο (το άπειρον*, το χάος). Στον εβραϊκό/χριστιανικό Κόσμο δεν υπήρχε Χάος γιατί ο Θεός (Αλήθεια, Εξουσία και Καλοσύνη) επέκρινε. Ένα σύμπαν είναι συγκεντρωτικό εάν ξέρουμε πού (ποιος) είναι το κέντρο (π.χ. Θεός), και εφόσον το ανθρωπίνως δυνατό για το αληθινό και καλό επιτυγχάνεται μέσω της προσέγγισης του κέντρου. Σε ένα συγκεντρωμένο σύμπαν τόσο η (αληθινή) γνώση όσο και η (σωστή) δράση αποσκοπούν στην προσέγγιση του ίδιου κέντρου. Κανείς φυσικά δεν μπορεί πραγματικά να το πλήξει, γιατί οι άνθρωποι είναι ατελείς και η γνώση, η εξουσία και η καλοσύνη τους είναι περιορισμένες. Όταν όμως προσεγγίζουμε, έστω και μόνον εξ αποστάσεως, ξέρουμε ότι εμείς προσεγγίζουμε και τι προσεγγίζουμε. Το ίδιο ισχύει στην περίπτωση της ορθής ερμηνείας. Το νόημα, ή μάλλον το θεϊκό μήνυμα, ενός κειμένου προσεγγίζεται. Ακόμη και αν δεν μπορούμε να αποκρυπτογραφήσουμε πλήρως το μήνυμα, κάνουμε υποθέσεις γι' αυτό. Ο εσωτερισμός προσφέρει μια ερμηνευτική ένδειξη που βοηθά να φθάσουμε πλησιέστερα στο κέντρο. Όσο υπάρχει ένα μοναδικό κέντρο, η αναζήτηση της αληθινής γνώσης, της ηθικής καλοσύνης

* Ελληνικά στο κείμενο.

και του ερμηνευτικού νόηματος δεν έχει ακόμη απεμπλακεί. Όλα αυτά είναι ένα είδος γνώσης, και όλα μοιράζονται μια ηθική ποιότητα και όλα προσφέρουν νόημα που διανοίγεται για ερμηνεία.

Η γνώση στο καρτεσιανό σύμπαν αποκεντρώθηκε. Η επιστήμη ασχολείται με την άπειρη νεκρή ύλη και τους νόμους της. Η ανακάλυψη των «μυστικών» της φύσης συνεχίζεται *ad infinitum*, και όπου υπάρχει μια άπειρη πρόοδος (ή οπισθοδρόμηση) που στερείται ζωής, καλοσύνης ή δύναμης, εφόσον αποπροσωποποιείται, δεν υπάρχει κέντρο. Εάν, ωστόσο, η γνώση αποκεντρώνεται δεν μπορεί να παρουσιαστεί κάποιο άλλο νόημα πέραν της αναζήτησης της γνώσης καθεαυτήν. Οι μοντέρνες επιστήμες, κατά συνέπεια, δεν ξεθάβουν νόημα, ούτε καν για τους επιστήμονες· μολονότι το «να είσαι επιστήμονας» μπορεί να προμηθεύσει νόημα για τη ζωή των προσώπων που επιλέγουν να είναι επιστήμονες.

Η αρχαία διάκριση μεταξύ *ratio* και *intellectus* δεν επαναβεβαιώνεται απλά, αλλά ωθείται στα άκρα. Εκείνο που οι αρχαίοι ονόμαζαν νόηση (και εκείνο που ο Καντ όριζε ως *Vernunft*) οφείλει να παραιτηθεί από πολλές διεκδικήσεις της, και πρώτα απ' όλα από την πεποίθηση της προσέγγισης (ή της ενορατικής ανεύρεσης) του κέντρου. Η γνώση και η σκέψη διαφέρουν, υποστηρίζει ο Καντ, καθ' όσον πολλά πράγματα που μπορούμε να σκεφτούμε δεν μπορούμε να τα γνωρίσουμε. Η *Vernunft* μπορεί να υπερβεί τα όρια της θεωρητικής γνώσης. Μπορούμε να σκεφτούμε πολλά, αλλά δεν μπορούμε να γνωρίσουμε πολλά. Το επιστημολογικό (υπερβατολογικό) υποκείμενο συγκροτεί πράγματα, που μπορούμε (το ανθρώπινο είδος) να γνωρίσουμε ή να κατανοήσουμε με και διαμέσου της διαδικασίας της άπειρης επαναγωγής. Εδώ δεν υπάρχει προσέγγιση, γιατί δεν υπάρχει κέντρο, ή εάν υπάρχει δεν μπορούμε να το γνωρίσουμε γιατί δεν υπάρχει ενορατική νόηση.

Ο Καντ όμως ποτέ δεν δέχτηκε την αποκέντρωση των ηθών. Μολονότι κατέθεσε την ισχυρότερη συνηγορία για την αποκέντρωση της (επιστημονικής) γνώσης, αντιμετώπισε τους μοντέρνους με ένα Ηθικό Απόλυτο, τον Ηθικό Νόμο ως Κέντρο. Ο Θεός εξαφανίζεται αλλά ο Νόμος παραμένει, και ο Νόμος είναι απλός, κατανοητός για όλους, μπορεί να είναι, γιατί θα έπρεπε να είναι, προσεγγίσιμος. Γνωρίζουμε πότε προσεγγίζουμε, ή τουλάχιστον εάν κάνουμε ειλικρινά το καλύτερο για να προσεγγίσουμε, έστω και αν δεν γνωρίζουμε την πηγή του Νόμου (γιατί η γνώση πρέπει να παραμείνει αποκεντρωμένη). Επιπλέον, υπάρχει τόσο ελάχιστη ερμηνεία στα ήθη όσο και νόημα στη γνώση. Εάν κάποιος αναλαμβάνει να ερμηνεύσει την κατηγορική επιταγή, δεν μπορεί να την προσεγγίσει και εάν κάποιος προσπαθήσει να εξαγάγει

νόημα από τη σύσταση του κόσμου, συγχέει κατηγορίες και ιδέες, καταλήγει σε σύγχυση και διαπράττει υπέρβαση.

Η Τρίτη Κριτική όφειλε να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ κέντρωσης και αποκέντρωσης, μεταξύ ηθικής και γνώσης και το χάσμα μπορεί να καλυφθεί μόνο με εκείνο το οποίο λείπει από τα δυο κυριότερα πεδία (το νοούμενον και το φαινόμενο), δηλαδή με ερμηνεία και νόημα. Η ερμηνεία και το νόημα συνδέονται επίσης με την τρίτη ερώτηση: Τι μπορώ να ελπίζω;

Η Τρίτη Κριτική, ιδιαίτερα το πρώτο μέρος, «Η Κριτική της Αισθητικής Κρίσης», και σε μικρότερη ένταση το δεύτερο, ασχολείται με την κουλτούρα. Στην Τρίτη Κριτική τα κεφάλαια για το υψηλό και για την τέχνη ερωτίζουν στο ζήτημα του νοήματος και στο πρόβλημα της ερμηνείας.

Συμβαίνει επίσης και κάτι άλλο σε αυτό το κείμενο που μπορεί να έχει μεγάλο ενδιαφέρον για τους στοχασμούς επάνω στο παμφάγο πολιτιστικό σύμπαν. Στην περίπτωση της κρίσης του γούστου, ο Καντ επιμένει ότι όλα πολιτιστικά στοιχεία είναι εφήμερα και συμπτωματικά: στην πραγματικότητα, η *sensus communis* είναι κάτι που θα μπορούσε να οριστεί μάλλον «ανθρωπολογικά», γιατί απορρέει από ένα είδος προ-εγκαθιδρυμένης αρμονίας μεταξύ της ικανότητάς μας του κατανοείν και της φαντασίας μας. Εξ άλλου, γίνεται δεκτό (τελευταία) ότι ο λόγος μας (*Vernunft*) είναι κατά κάποιο τρόπο συμμετοχος σε αυτό το είδος της προ-εγκαθιδρυμένης αρμονίας. Η άτολμη και αβέβαιη κίνηση του Leibniz δεν υπαινίσσεται κατ' ανάγκη το θεϊκό τέλος (όπως συνέβαινε στον Leibniz), γιατί δεν υπάρχει τίποτε που να μπορούμε να γνωρίσουμε σε αυτή την περίπτωση, αλλά υποδεικνύει τον παράδοξο χαρακτήρα μιας *a priori* κρίσης που ριζώνει σε ένα είδος αισθήματος. Ο Καντ μας θέτει το ερώτημα κατά πόσο υπάρχουν όρια στην επιλογή των ερμηνεύσιμων κατά το βαθμό που υπάρχουν στην επιλογή του αντικειμένου του γούστου. Αληθινά, πολιτιστικά ή κοινωνικά όρια δεν υφίστανται πλέον: αλλά το ίδιο δεν ισχύει για τα ανθρωπολογικά; Εδώ, η αναφορά σε παραδείγματα (π.χ. τα παγώνια θεωρούνται όμορφα σε όλες τις κουλτούρες) δεν μας χρησιμεύει. Ο Καντ είχε δίκιο: καμιά εμπειρική και μόνο μαρτυρία (εάν υπάρχει κάποια) δεν μπορεί να το αποδείξει αυτό. Υποθέτουμε όμως ότι θα μπορούσαν να υπάρχουν ανθρωπολογικά όρια σε όσα ακόμη βλέπουμε (ακούμε) σαν όμορφα. Μπορούμε λοιπόν να υποθέσουμε ότι υπάρχουν ανάλογα ανθρωπολογικά όρια στην άσκηση συλλογής νοήματος; Μπορεί πραγματικά μια κουλτούρα να είναι εντελώς παμφάγος; Αυτή η ερώτηση παραμένει ερώτηση, ή μάλλον ερωτηματικό.

Με μια έννοια προσυπογράφω ανεπιφύλακτα την καντιανή ενόραση: εάν η γνώση είναι σταθερά απο-κεντρωμένη και τα ήθη παραμένουν κεντρωμένα, η

κουλτούρα είναι «ο μέσος όρος» (ο διαμεσολαβών) μεταξύ γνώσης και ηθών. Με μια δεύτερη ματιά η υποθετική («εάν»...) μου φαίνεται περιττή. Εν όσω η συζήτηση των φυσικών επιστημών παραμένει στα αυτά, η προσέγγιση ενός κέντρου στην επιστήμη είναι εκτός θέματος. Και κανείς δεν μπορεί να σκεφτεί πέραν τούτου, εάν αυτό δεν υπάρχει. Και εν όσω τα ήθη παραμένουν, θα υπάρχει επίσης ένα κέντρο. Γι' αυτό δεν επιθυμώ να σκεφτώ περαιτέρω, εάν δεν υπάρχει ένα «περαιτέρω».

Στην επιστημονική συζήτηση και έρευνα, στο πεδίο της σωρευτικής γνώσης, μια άπειρη οπισθοδρόμηση (ή πρόοδος) της γνώσης πρέπει να αναμένεται. Ότι κάποτε ονομαζόταν υποκείμενο έγινε εδώ άχρηστο. Μεταφορές όπως γλώσσα, παιχνίδι, παράδειγμα, διάλογος, σύστημα, δομή κ.λπ. περιγράφουν τις διαδικασίες συσσώρευσης της γνώσης επαρκέστερα από το υπερβασιακό υποκείμενο. Εδώ ομιλεί η γλώσσα, η γλώσσα των φαντασμάτων, των αφαιρέσεων. Ταυτόχρονα, όλες οι απόπειρες να προπλάστούν ή να επαναπροπλάστούν τα ήθη κατά τον τρόπο της γνώσης, αποδείχτηκαν καταστροφικές, τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη. Η συνεχής οπισθοδρόμηση στα ήθη κατέληξε σύντομα στο μηδενισμό, κάτι που δεν μπορεί να συνεχιστεί *ad infinitum*. Εάν κάποιος απορρίπτει το μηδενισμό και κάποιος υποστηρίζει — μαζί με τους φιλοσόφους από τον Καντ έως τον Levinas — ότι η ηθικότητα έχει ένα υπερβατικό ή υπερβασιακό θεμέλιο πέραν των φραγμών του λόγου, ούτε καν θα προσπαθήσει να συστήσει μια νέα θεωρία που να περιβάλλει ακόμη τη γνώση αλλά και την ηθικότητα, όπως συμβαίνει στο διάλογο των ηθών.

Εάν, κατά συνέπεια, η ηθική παραμένει, παραμένει επίσης κεντρωμένη, αλλά μ' έναν αρκετά διαφορετικό τρόπο απ' αυτόν της πολιτιστικής ερμηνείας. Στο παμφάγο πολιτιστικό σύμπαν κάθε υποκείμενο είναι ο ομφαλός του σύμπαντος, δηλαδή, το κεντρικό σημείο όλων των ερμηνειών. Όσο περισσότερο τα πρόσωπα γίνονται υποκείμενα, τόσο περισσότερο είναι εκείνα που επιλέγουν τα ερμηνευτέα τα οποία τους ευαρεστούν μέσα από όλα όσα υπάρχουν, αποσπώντας νόημα από αυτό από τη δική τους έποψη, ως χωριστές μονάδες.

Αυτό όμως δεν ισχύει στην ηθική. Στην ηθική το κέντρο δεν είναι ποτέ το μεμονωμένο υποκείμενο, ο ίδιος ο δράστης, αλλά κάτι το οποίο ορίζεται «καλό», κόσμιο, ο χρηστός τρόπος ζωής κ.λπ. Εν συντομία, είναι πάντοτε ο Άλλος που καταλαμβάνει το κέντρο. Τα ηθικά πρόσωπα κάνουν το καλύτερο δυνατό για να προσεγγίσουν αυτό το κέντρο αν και ποτέ δεν το επιτυγχάνουν. Άλλο είναι το υποκείμενο ως ηθικό πρόσωπο, και άλλο ως ερμηνευτής. Το ηθικό πρόσωπο υποτάσσει εξ αρχής τον εαυτό του/της στον ηθικό νόμο ενός είδους.

Το θεμελιακό μοντέλο του ηθικού αγώνα δεν άλλαξε πολύ και κατά τη μοντέρνα εποχή, παρά την επιτυχή αποδόμηση του προ-μοντέρνου κοινωνικού και πολιτικού σύμπαντος. Αυτό που άλλαξε δεν είναι η στάση της κεντρωμένης ηθικής ή η απόφαση να προσεγγιστεί το κέντρο. Η αλλαγή συμβαίνει σε δύο άλλα σημεία κι εμφανίζονται νέες δυσκολίες.

Πρώτον, η παράδοση δεν μας λέει ακριβώς πώς να γίνουμε ενάρετα πρόσωπα. Σήμερα αυτό δεν μας λέει και πολλά. Αφού ωστόσο το ηθικό πρόσωπο δεν είναι ο ομφαλός του κόσμου, αλλά στρέφεται πάντοτε προς τον Άλλο, το χάσμα μεταξύ της απόφασης να είσαι αξιοπρεπής και η πραγματική προσέγγιση του κέντρου δεν καλύπτεται από το υποκείμενο, αλλά ανακαλύπτεται από κοινού, διυποκειμενικά. Υπάρχει εδώ ένα λατρευτικό στοιχείο, χωρίς να σχετίζεται με τη διαδικασία απόσπασης νοήματος, τουλάχιστον άμεσα. Δεύτερον, (και από την άποψη του μεμονωμένου προσώπου αυτό το «δεύτερο» είναι το «πρώτο») το υποκείμενο εμφανίζεται εδώ ενιστάμενο και αυτή η ένσταση είναι επίσης η εκδήλωση του Οικουμενικού. Αυτή η «ένσταση» είναι η υπερβατική/υπερβασιακή στιγμή (μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τη μία ή την άλλη κατηγορία ανάλογα με τη φιλοσοφία μας). Εδώ, ομιλώ, ακολουθώντας τον Kierkegaard, για την υπαρξιακή επιλογή. Η υπερβασιακή στιγμή είναι η επιλογή του εαυτού μου ως ενάρετου προσώπου. Η χειρονομία αυτή είναι η πλέον προσωπική και ωστόσο η πλέον οικουμενική. Είναι εξόχως προσωπική γιατί επιλέγω τον εαυτό μου και όχι κάποιον άλλο· επιπλέον, επιλέγω μόνο τον εαυτό μου, ούτε καν την αρετή (ως αξία ή ως σκοπό) αλλά απλά και μόνο τον εαυτό μου ως ενάρετο πρόσωπο. Ταυτόχρονα, είναι εξόχως οικουμενική γιατί όποτε επιλέγω τον εαυτό μου ως ενάρετο πρόσωπο, επιλέγω υπό την κατηγορία της οικουμενικότητας, γιατί ο καθένας μπορεί να επιλέξει να είναι ενάρετος και ο καθένας μπορεί να κάνει αυτή την επιλογή ενάρετα. (Λαμβανόμενου υπόψη ότι όλα τα άλλα είδη υπαρξιακών επιλογών γίνονται υπό την κατηγορία της μερικότητας — για παράδειγμα, να επιλέξεις τον εαυτό σου ως φιλόσοφο). Επιλέγοντας όμως τον εαυτό μου ως ενάρετο επιλέγω τον εαυτό μου ως ένα πρόσωπο το οποίο δεν είναι ο ομφαλός του σύμπαντος. Εξ άλλου, τη στιγμή της επιλογής (η στιγμή είναι επίσης μια μεταφορά, γιατί η επιλογή είναι α-χρονική) δεν «έχω» κόσμο γιατί απομονώνω εντελώς τον εαυτό μου από τον κόσμο: το αναγεννάσθαι, το γίνεσθαι, συμβαίνει σε απομόνωση. Με την υπαρξιακή επιλογή δεν συγκροτείται κόσμος, και βέβαια δεν ερμηνεύεται.

Η ερμηνεία επανεμφανίζεται στη ζωή του ενάρετου προσώπου ύστερα από την υπαρξιακή επιλογή. Η ηθική ερμηνεία είναι γνήσια ερμηνευτική και αυτή τη φορά με την παραδοσιακή σημασία: είναι αμοιβαία, στοχεύει στην αμοιβαία

κατανόηση, είναι σταθερή και ίσως μπορεί να καταλήξει στη συγχώνευση των οριζόντων. Αυτό το είδος ερμηνείας έχει επίσης έναν πολιτιστικό χαρακτήρα. Κάποιος μπορεί να ομιλεί για ηθική κουλτούρα και ηθική αισθητική χωρίς να θέτει αυτές τις εκφράσεις εντός εισαγωγικών. Αυτό ωστόσο το είδος ερμηνείας, το αμοιβαίο, το μόνο που μπορεί να επιτύχει τη συγχώνευση των οριζόντων της κοινότητας των ερμηνευτών, απέχει πολύ από το να είναι παμφάγο. Άλλωστε ο στόχος της ερμηνείας δεν είναι να ικανοποιήσει τη δίψα και την πείνα μας για νόημα εν γένει, αλλά να προκαλέσει επαρκή αμοιβαία κατανόηση μεταξύ μεμονωμένων ατόμων, που αφήνει περιθώρια για την εγκαθίδρυση νοηματικών σχέσεων και συνδέσμων.

7

ΦΘΑΣΑΜΕ ΣΤΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ότι η κουλτούρα της ερμηνείας, η παμφάγος κουλτούρα μας, μπορεί να ενταχθεί στη φιλοσοφική τοπολογία μας κάπου μεταξύ επιστήμης από τη μια πλευρά και ηθικής από την άλλη. Με μια έννοια η κουλτούρα κεντρώνει, με μια άλλη έννοια απο-κεντρώνει. Στο βαθμό που απο-κεντρώνει μοιράζεται μια αποφασιστική ιδιότητα με την επιστημονική γνώση. Στο βαθμό που κεντρώνει μοιράζεται μια αποφασιστική ιδιότητα με την ηθική. Η ερμηνεία, ωστόσο, στην παμφάγο κουλτούρα μας απο-κεντρώνει κατά ένα διαφορετικό τρόπο από τον επιστημονικό λόγο και κεντρώνει κατά ένα διαφορετικό τρόπο από την ηθική.

Επιτρέψτε μου να επαναλάβω ότι το κεντρικό σημείο της (μετα)μοντέρνας ερμηνείας είναι το ίδιο το υποκείμενο. Είναι ο μόνος χώρος στον οποίο μπορεί πλέον να εγκατασταθεί το υποκείμενο. Κάποιος μπορεί να προσθέσει: επιτέλους, το υποκείμενο βρήκε το μόνο μόνιμο χώρο του. Πρόκειται για το υποκείμενο που πιεστικά αποσπά νόημα, τη μονάδα που συγκροτεί κόσμο την οποία συναντήσαμε εδώ. Το κέντρο αυτό δεν σχετίζεται με το ηθικό κέντρο. Η ερμηνεία δεν είναι μια ηθική άσκηση. Η ταύτιση της ορθής ηθικής ερμηνείας (εάν υπάρχει κάτι τέτοιο) με την ηθική είναι τόσο χονδροειδές λάθος όσο η ταύτιση της ακριβούς γνώσης κάποιου πράγματος με την ορθή ηθική. Η ηθική αφορά πάντα τη δράση. Ένα πρόσωπο το οποίο μπορεί να προσφέρει μια άψογη ερμηνεία των ηθικών παραδόξων μπορεί να δρα ως αχρείος όταν φτάνει στον αμύν. Υπάρχει βέβαια χώρος για ερμηνεία στην ηθική, όπως και στη γνώση, και μερικές φορές αποκτά μεγάλη σημασία. Είναι όμως, και παραμένει, υποκείμενη στην τελική ηθική χειρονομία, η οποία βρίσκεται πέραν (και υπέρ-άνω) ερμηνείας και κοινότητας προς ερμηνεία, στον ίδιο βαθμό που βρίσκεται

πέραν της γνώσης και ικανότητας προς γνώση.

Η απο-κέντρωση στην ερμηνεία που προμηθεύει νόημα και η απο-κέντρωση στη γνώση εργάζονται επίσης κατά δυο εντελώς διαφορετικούς τρόπους. Η γνώση απο-κεντρώνεται εξ αιτίας της απεριόριστης, άπειρης, παλινδρομικής διαδικασίας (η «κωστή» απεραντοσύνη) στο γνωρίζειν. Εδώ δεν μπορεί κάποιος να προσεγγίσει, γιατί όλα τα κέντρα είναι μόνο χρονικά, απομακρύνονται κι άλλο. Ένα χρονικό κέντρο δεν είναι κέντρο με τη μεταφυσική σημασία. Ούτε μπορούν εδώ να συγχωνευτούν οι ορίζοντές μας, γιατί καθώς η γνώση μας επελαύνει, μετακινείται επίσης και ο ορίζοντάς μας. Τελικά, η απο-κεντρωμένη γνώση είναι σωρευτική, σωρευτική μέσω και δια του λόγου. Ένας λόγος μπορεί να αντικαταστήσει τον προηγούμενο, αλλά μια κοινότητα επιστημόνων παραμένει σταθερά ο συλλογικός συγγραφέας μιας έρευνας. Η ερμηνεία παίζει βέβαια ένα ρόλο στη διαδικασία συσσώρευσης και συγκέντρωσης της γνώσης (για παράδειγμα, κάθε εμπειρία ή γεγονός ερμηνεύεται και πρέπει να ερμηνεύεται), αλλά οι ερμηνείες αυτές απορροφώνται από το λόγο. Μια προσωπική και μόνο ερμηνεία δεν είναι ακόμη επιστημονική· γίνεται επιστημονική όταν παύει να είναι προσωπική. Στις επιστήμες είναι αναληθές ότι κάθε πρόσωπο έχει το δικό του κόσμο. Εδώ υπάρχει ένας κόσμος τον οποίο μοιραζόμαστε, ή υπάρχουν κόσμοι που μοιραζόμαστε, οι οποίοι είναι αφηρημένοι κι όχι συγκεκριμένοι κόσμοι που πρέπει να γνωστούν, κόσμοι όπου κανένας, ούτε καν ένας επιστήμονας ως πρόσωπο, θα μπορούσε να ζήσει.

Η απο-κέντρωση δείχνει ένα εντελώς διαφορετικό πρόσωπο στη (μετα)μοντέρνα ερμηνεία. Δεν υπάρχει σωρευτική ερμηνεία. Στο βασίλειο της ερμηνείας δεν υπάρχει πρόοδος (ή για τον ίδιο λόγο δεν υπάρχει οπισθοδρόμηση). Σ' αυτή την προοπτική η ερμηνεία μοιάζει με την ηθική περισσότερο από τις επιστήμες· σε τελευταία ανάλυση δεν υπάρχει συσσώρευση της ηθικής (αν και νομικοί-πολιτικοί θεσμοί υφίστανται μέσω μαθησιακών διαδικασιών). Εδώ δεν υπάρχει ανάγκη για μια σφικτά δεμένη κοινότητα ερμηνευτών· εάν υπάρχει κάτι παρόμοιο, κοινοποιεί θεσμικές απαιτήσεις (απαιτήσεις της ακαδημίας ή των μέσων επικοινωνίας), κι όχι εκείνες της πολιτιστικής πρακτικής της ερμηνείας καθεαυτήν. Κάθε ερμηνευτής υποτίθεται ότι ερμηνεύει κάτι άλλο ή τουλάχιστον ότι το ερμηνεύει διαφορετικά· αυτό δεν είναι μειονέκτημα αλλά (είναι) προσόν. Αντίστροφα, εάν ένα χημικό πείραμα δεν μπορεί να επαναληφθεί, κάποιος υποψιάζεται ένα μειονέκτημα παρά βλέπει ένα προσόν.

Στο μέτρο που ενέχεται η σωρευτική γνώση, το άπειρο βρίσκεται τόσο προς τα μπρος όσο και προς τα πίσω —υπάρχει επίσης μια άπειρη παλινδρόμηση στην (επιστημονική) γνώση του παρελθόντος (π.χ. η γένεση του πλανήτη μας) καθώς και του μέλλοντος. Για την ακρίβεια, δεν υπάρχει διαφορά

μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος στην επιστημονική έρευνα (με την εξαίρεση μόνο των κοινωνικών επιστημών εάν υπάρχουν καθόλου). Το άπειρο της παμφάγου κουλτούρας βρίσκεται, ωστόσο, αποκλειστικά στο παρελθόν και στο παρελθόν του παρόντος. Η επιστημονική έρευνα δεν μπορεί να γίνει παμφάγος. Το είδος της πνευματικής παρασκευής που είναι ευρέως διαδεδομένο στην πολιτιστική ερμηνεία, μετατόπισε τη φυσική του έδρα αναγκαστικά στους επιστημονικούς θεσμούς. Εδώ υπάρχουν κανόνες — υπάρχουν ακατάλληλα για έρευνα πράγματα. Όχι επειδή είναι ανίερα ή πέραν του αξιοπρεπούς, αλλά επειδή δεν υπόσχονται αποτελέσματα. Υπάρχουν διαδρομές που είναι εντελώς άκαρπες για τα μέλη της επιστημονικής κοινότητας π.χ. οι διαδρομές της μαγείας, της βασκανίας — καθώς και οι διαδρομές της αυστηρής και άμεσης μεταφυσικής. Ένα πλήθος πρακτικών είναι πλέον «αντεπιστημονικές», αλλά καμιά μεμονωμένη ερμηνεία (έστω νέα και πρωτοφανής) δεν είναι ακατάλληλη.

8

ΟΤΙ ΚΑΘΟΡΙΣΕ Ο HEIDEGGER ως «είναι προς θάνατο» είναι η αυθεντική εκδήλωση της παμφάγου κουλτούρας. Τα άτομα όχι μόνο λαμβάνουν υπόψη το πεπερασμένον τους και χειρίζονται τη ζωή τους ενόψει αυτού του πεπερασμένου, έστω και αν αυτή η παλιά και γνωστή στάση προσλαμβάνει ένα νέο χαρακτήρα. Με δεδομένο ότι κάθε υποκείμενο έχει ένα δικό του/της κόσμο, η αποδοχή του είναι προς θάνατον στο ατομικό επίπεδο σημαίνει επίσης την αποδοχή του τέλους του κόσμου. Η ατομική μας ζωή γίνεται αποδεκτή, κι όχι μόνον αντιληπτή, ως περιορισμένη, αφού όλη η κουλτούρα μας, όλος ο κόσμος μας, το συνολικό άθροισμα όλων των κόσμων των μονάδων, όλων των κόσμων ιδωμένων από όλες τις υποκειμενικές προοπτικές, δηλαδή η νεοτερικότητα καθεαυτήν, γίνεται αποδεκτή ως κάτι θνητό. Οι μοντέρνοι είναι ο πρώτος τύπος του ανθρώπινου είδους που ζει συνειδητά σε μια θνητή κουλτούρα. Ξέρουμε τώρα (ή πιστεύουμε ότι ξέρουμε) πως όλες οι κουλτούρες είναι θνητές, ενώ οι κάτοικοι των αρχαίων κόσμων δεν το ήξεραν και έτσι η κουλτούρα τους ούτε φαινόταν αντιληπτή, κι ακόμη λιγότερο αποδεκτή, ως θνητή, αλλά εθεωρείτο αθάνατη ή αιώνια. Με την έννοια αυτή δεν υπήρχε ποτέ ένα είναι-προς-θάνατον. Υπάρχει τώρα.

Εάν αρχίσουμε να ανασκοπούμε την κουλτούρα μας σοβαρά (αυθεντικά), αντιμετωπίζουμε την ιστορικότητα ως θεμέλιό μας (Grund). Το θεμέλιο του μοντέρνου κόσμου και το μοντέρνο άτομο είναι μεταβατικά· δεν πρόκειται να

διαρκέσει· είναι τυχαίο, υπό αίρεση. Το ίδιο κι εμείς. Η ιστορικότητα είναι ιστορικός χρόνος· το ίδιο κι εμείς. Γι' αυτό υπάρχουμε και μπορούμε να επιλέξουμε να υπάρχουμε προς θάνατον. Η παμφάγος κουλτούρα είναι η κουλτούρα που θεμελιώνεται στην ιστορικότητα· αποτελεί είναι-προς-θάνατον. Οι απέραντες δυνατότητες της ερμηνείας αναδύονται μέσα στην περατότητα· όλες οι ερμηνείες ηχούν την εμπειρία της περατότητας. Αντίθετα, μια κουλτούρα που αναγνωρίζεται ως Μοναδική και Αιώνια είναι πάντοτε αυτάρκης.

Η πρακτική της σωρευτικής γνώσης (μοντέρνα επιστήμη) δεν φανερώνει τη συνείδηση του είναι-προς-θάνατον. Όχι επειδή είναι αν-ιστορική αλλά επειδή η ιστορικότητα δεν δημιουργεί εδώ κάποια διαφορά· είναι άνευ νόημα-τος. Η αληθινή γνώση είναι πρόσκαιρη — και λοιπόν; Νέα και ίσως βελτιωμένη ή απλούστερη γνώση θα την αντικαταστήσει. Εκεί όπου δεν υπάρχει κέντρο, όπου δεν προσπορίζεται νόημα, το πρόβλημα της αυθεντικότητας/ αναυθεντικότητας δεν παρουσιάζεται.

Η ηθική παραμένει κεντρωμένη (γιατί εάν σταματήσει να είναι κεντρωμένη θα σταματήσει και να υπάρχει)· ο Άλλος κάθεται στο κέντρο του κύκλου. Εδώ η πρώτη χειρονομία είναι και παραμένει επίσης η τελευταία. Η πηγή αυτής της χειρονομίας δεν μπορεί να γίνει γνωστή και η χειρονομία καθεαυτήν δεν μπορεί να ερμηνευτεί. Το αξιοπρεπές πρόσωπο υφίσταται την αδικία αντί να τη διαπράττει· αυτός/αυτή πράττει το σωστό ανεξάρτητα από τις συνέπειες που πιθανά θα υποστεί ή θα απολαύσει· αυτός ή αυτή αγαπά τον πλησίον περισσότερο από τον εαυτόν του/της. Μπορεί κάποιος να εκφράσει το ίδιο με διαφορετικούς τρόπους. Στο μέτρο που ενέχεται η ηθική, η κουλτούρα και ο λόγος είναι απλά αμφιέσεις· δεν αλλάζουν το τι, παρά μόνο το πώς. Υπάρχει ο Κύκλος — το Καλό βρίσκεται στο Κέντρο· κάποιος προσπαθεί να το προσεγγίσει. Το Κέντρο είναι Αιώνιο. Το ίδιο και η προσέγγιση.

Ο άνδρας και η γυναίκα, ως ηθικά όντα, δεν υπάρχουν προς θάνατον, γιατί δεν υπάρχουν στο Χρόνο. Η ηθική δεν θεμελιώνεται ιστορικά· τίποτε το υπερβατικό δεν είναι, εξ ορισμού, θεμελιωμένο ιστορικά. Όταν ο Επίκουρος, λέει ότι για όσο ζούμε δεν υπάρχει θάνατος — μας παρηγορεί με ένα είδος ηθικής θεραπείας. Οι αυθεντικοί μοντέρνοι, τα τυχαία άτομα, θα μπορούσαν να απορρίψουν αυτή τη θεραπεία — είμαστε, εν πάση περιπτώσει, ιστορικά ριζωμένοι. Και όμως η ιστορικότητα δεν μπορεί να ριζώσει στην ουσία του ενάρτετου προσώπου, γιατί αυτή η ουσία είναι ανιστορική· είναι αιώνια.

Φθάνω στο συμπέρασμα ότι η μοντέρνα, παμφάγος κουλτούρα μας συγκροτεί την απεραντοσύνη μέσα στην περατότητα. Κατά ένα παρόμοιο τρόπο, η ηθική συγκρατεί γερά την αιωνιότητα μέσα στην περατότητα. Ή μπορούμε να αντιστρέψουμε τη σύνδεση; Μπορούμε να πούμε ότι η παμφάγος κουλτούρα

συγκρατεί γερά την περατότητα στην απεραντοσύνη και η ηθική συγκρατεί
γερά την περατότητα στην αιωνιότητα;

Απόδοση στην ελληνική: *Γ. Ν. Μερτίκας*

